

VAAKUNOITA JA VANDALISMIA

Siuntion vanhan saarnatuolin muodonmuutokset

Siuntion kirkon vanha saarnatuoli (1625) on kokenut useita konkreettisia muodonmuutoksia. Tässä artikkelissa rekonstruoidaan sen kulkemaa reittiä keskiaikaisesta Pyhän Pietarin kirkosta Siuntion suomalaiseen puukirkkoon, Suitian kartanoon ja edelleen uudessa, kiistanalaisesti restauroidussa ja fragmentoituneessa muodossa takaisin Siuntion kirkkoon. Artikkeliki keskittyy reitin varrella neljän vuosisadan aikana ilmenneihin kontekstin ja muodon muutoksiin, sekä pyrkii avaamaan tapauksessa siten havaittavia kuvakalskeen jälkiä.¹

Johdanto

Siuntion Pyhän Pietarin kirkossa on esillä puisista paneeleista koottu ja taidokkaasti upotuksin ja listoituksin koristeltu esine, johon on maalattu Kaarina Maununtyttären, Henrik Tottin ja Sigrid Vaasan vaakunat. Vaakunapaneelit ovat alun perin kuuluneet Siuntion kirkon vanhaan saarnatuoliin.² Saarnatuolin on lahjoittanut Siuntion kirkkoon vuonna 1625 edellä mainittujen jälkeläinen, sotamarsalkka ja Sjundbyn kartanonherra Åke Tott, mutta myöhemmin sitä on kutsuttu myös Kaarina Maununtyttären saarnatuoliksi. Nykyisen kaappimaisen muotonsa esine on saanut August Wreden isännöimässä Suitian kartanossa 1900-luvun alussa, ja kirkossa säilytetään nykyään myös saarnatuoliin kuulunutta ovea ja kaikukatoksen osaa.

Tässä artikkelissa käydään kokoavasti läpi arkistolähteiden ja aiemman tutkimuksen valossa, mitä saarnatuolille on vuosisatojen aikana tapahtunut. Millaisia muodonmuutoksia se on käynyt läpi ja miten se on päätynyt nykyiseen, fragmentaariseen tilaansa? Kohdetta lähestytään myös materiaalisena esineenä, ja siitä itsestään on etsitty merkkejä ja jälkiä sen vaiheista empiirisen havainnoinnin kautta.³ Artikkeliki

täydentää kokonaiskuvaa saarnatuolin ja sen osien vaiheista kiinnittäen erityisesti huomiota sen fyysisessä muodossa tapahtuneisiin konkreettisiin muutoksiin.

Vanhan saarnatuolin historia on ollut pääpiirteissään tiedossa jo pitkään. Ensimmäiset selostukset asiasta julkaisi taidehistorioitsija ja Valtion historiallisen museon intendentti K. K. Meinander *Suomen Museo – Finskt Museum*issa vuosina 1905 ja 1909. Meinander otti erityisesti kantaa saarnatuolin kiistanalaiseen restaurointiin ja asemaan muinaismuistona. Sittenmin arkeologi Nils Cleve analysoi vanhan saarnatuolin tyylipiirteitä osana Suomen varhaismodernin ajan saarnatuoleja käsittelevää artikkeliaan vuonna 1932. Arkkitehti A. W. Rancken selvitti saarnatuolin vaiheita osana Siuntion kirkon ja pitäjän historiaa (1953). Nykytutkimuksessa Siuntion vanha saarnatuoli mainitaan usein yhtenä Suomen vanhimmista säilyneistä saarnatuoleista esimerkiksi taidehistorioitsija Tuija Tuhkasen 1600-luvun saarnatuoleja koskevan tutkimuksen yhteydessä (2016). Myös professori Markus Hiekkänen on sivunnut aihetta osana Suomen keskiajan kivikirkkoja ja niiden sisustusta (2020). Saarnatuoli on asetettu myös heraldiikan kontekstiin, ja sen vaakunoista on seikkaperäisesti kirjoittanut Anders Segersven (2011).

Saarnatuolia käsitellään tässä kokonaisuutena, johon ensimmäistä kertaa liitetään myös kaikukatoksen osa, jonka tunnisti vanhaan saarnatuoliin kuuluvaksi Museoviraston tutkija Heikki Hyvönen vuonna 1994. Tämän moniosaisen kokonaisuuden elinkaari voidaan nähdä reitteinä. Saarnatuoli on ”matkallaan” asetettu konkreettisesti erilaisiin paikkoihin, ja sitä kautta myös erilaisiin konteksteihin. Reitin varrella sekä esineen muoto että sen merkitys on muuttunut. Saarnatuolin reittiä tarkastellaan pitkänä muodonmuutosten sarjana. Nämä muodonmuutokset ilmentävät kuvakalsketta, eli – Elina Räsänen sanoin – tilanteita tai hetkiä, joissa esine tai kuva rikkoutuu, se muutetaan toiseksi tai se tavalla tai toisella muuttuu.⁴

Saarnatuolin säilyneet osat

Siuntion vanhasta saarnatuolistista on säilynyt kolme vaakunakenttäpaneelia, jotka on sittenmin koottu yhtenäiseksi rakenteeksi (kuva 1). Maalattuja vaakunoita ympäröivät arkkitehtoniset hammaslistoin, puu-upotuksin ja pilasterein koristetut renessanssityyliset kehysrakenteet. Silmämääräisesti arvioiden punaruskeana erottuva taustapuuta on mäntyä tai muuta havupuuta, ja tummat listat, upotukset ja koristeaiheet tammea. Vaaleaa lehtipuuta on käytetty vaakunoiden sivuilla olevissa upotuksissa. Punertava sävy on todennäköisesti petsi tai kuultomaali, tammipuiset osat lienee niin ikään petsattu tummiksi.

Paneelien yläosiin on upotettu puupeilit, joihin on maalattu monivärisiä vaakunoita. Vasemmalla olevan Kaarina Maununtyttären kuunsirppivaakunan yläpuolelle on maalattu mustalla fraktuuralla teksti *Frw Karin Måns Dotter*, ja vaakunakentän yläpuolelle *Fordom Drottning I Sveries Rike*. Keskellä on Tott-suvun neljään osaan jaettu vaakuna ja teksti *Hērīch Klas Son\$ Tott\$* (Henrik Klauunpoika Tott), sekä oikealla kuninkaallisen Vaasa-suvun vaakuna lyhteineen ja teksti *Frw Siredh Ericks Dotter* (Sigrid Eerikintytär Vaasa). Nimet ovat vaakunamaalauksen molem-

Kuva 1. Vanhan saarnatuolin osista koottu kaappirakenne (vas.) ja saarnatuolin ovi Siuntion kirkossa 2022. Kuva: Saira Leskinen.

min puolin kahdella rivillä; ensin luetaan vasemmanpuoleisen palstan molemmat rivit, sitten oikean. Kahden viimemainitun vaakunakentän yläpuolelle kirjoitetuista teksteistä muodostuu: *Henricksons Totts Fijra Aaner*.⁵ Vaakunoin esitellyt henkilöt ovat siis Henrik Tottin poikien esivanhempia suoraan ylenevässä polvessa. Nämä kolme vaakunapaneelia on sittemmin lisätty osaksi ovellista ja hyllytilaa sisältävää kaappia, jonka rakennetta käsitellään tarkemmin myöhemmässä luvussa.

Kolmesta säilyneestä vaakunapaneelistä kootun kaapin lisäksi Siuntion kirkossa on esillä saarnatuolin ovi kehysrakenteineen (ks. kuva 1). Ovessa toistuvat sama värimaailma, arkkitehtoninen muotoikieli ja koristeaiheet kuin kaapissakin. Ovessa on suuret takorautaiset kaarevamuotoiset saranat, ja ovea ympäröivään kehysrakenteeseen on maalattu mustalla värillä runsas lehvistä ja koukeroista muodostuva koristeaihe. Oven keskellä olevaan kenttään on maalattu Pyhä Pietari kantamassa olallaan suurta Taivaan valtakunnan avainta, ja sen yläpuolelle teksti *S PETRVS*. Oven yläpuoliseen listaan on maalattu mustalla fraktuuralla mukaelma Psalmista 121 (jae 8): *Herren Beware Tijn Ingångh Och Uthgångh Nu Och in Ewigtidh Amen*. Ruotsinkielisen tekstin alle on kirjoitettu latinankielinen heksametrisäe Luukkaan evankeliumin (24:9) mukaan, jossa opetuslapset puhuttelevat Jeesusta Emmauksen tiellä: *VESPERA IAM VENIT NOBISCUM CHRISte maneto* (”Ilta on jo tullut. Jää meidän luoksemme, Kristus”).⁶

Lisäksi kirkossa on säilynyt osa saarnatuolin yläpuolelle kuuluneesta kaikkatoksesta (kuva 2). Kahdeksankulmaisessa, keskeltä avoimessa havupuuisessa rakenteessa on samanhenkistä mustalla maalattua lehvä- ja kiekurakoristelua kuin muissakin osissa. Hautaholvissa säilytetty esine on saarnatuolin muita osia huomatt-

Kuva 2. Vanhan saarnatuolin kaikukatoksen osa Siuntion kirkossa 2022. Kuva: Saila Leskinen.

tavasti huonommassa kunnossa. Sen yhdelle laidalle on mustalla fraktuuralla maalattu pienen kehyskuvion sisään Herran pelkoon viittaava Raamatunlause (Sananlaskut 14:27): *Prov14 Herräs fructan är lifzes kiällä, at man må undfly dödzes snaro.*

Pyhän Pietarin kirkon vanha saarnatuoli

Millainen saarnatuoli näistä osista on alun perin muodostunut? Vaakunapaneelit ympäröivine pilastereineen ovat todennäköisesti olleet osa saarnatuolin koria, ja paneeleita on alun perin ollut useampia. Kolmen paneelin yläpuolelle kirjoitettu *Fijra Aaner* merkitsee *neljää* esivanhempaa. Alkuperäiseen kokonaisuuteen onkin kuulunut myös neljäs vaakunapaneeli, joka on sittemmin kadonnut. Neljäs vaakuna mainitaan jo vuonna 1670 Elias Brennerin dokumentoimassa Suomen kirkkojen vaakunoiden kokoelmassa, jossa on piirros vaakunasta ja kuvaus sen teksteistä ja väreistä: sarvin koristeltu kilpi, jossa kuvattuna musta sarvi sekä teksti *Frw Christen Hinricks Dotter* (Kerstin Henrikintytär Horn af Kanckas).⁷ Saarnatuoli esineenä mainitaan Siuntion seurakunnan vuonna 1749 antamassa vastauksessa Turun tuomiokapitulin kiertokirjeeseen, jossa pyydettiin tietoja seurakunnan arvoesineistöstä. Tuon merkinnän mukaan saarnatuoli on tehty vuonna 1625, ja siinä on neljä vaakunaa mukaan lukien *Kirstin Hinders Dotter* Horn-suvun tunnuksineen.⁸ Neljässä vaakunassa esitellyt henkilöt osoittavat jokseenkin kiistanutta esineen lahjoittajaksi sotamarsalkka ja Sjundbyn kartanonherra Åke Henrikinpoika Tottin (1598–1640). Ajan tavan mukaan hän on paikallisena aatelisena lahjoittanut kirkkoon sukuvaakunoin koristeltua esineistöä. Saarnatuolilahjoitus on mahdollisesti tehty sen muistoksi, kun hänet esiteltiin Tukholman Ritarihuoneella nimellä Tott af Sjundby vuonna 1625. Lisäksi Siuntion kirkko oli tuhoutunut pahasti tulipalossa 1617, mikä on lisännyt tarvetta esineistön uusimiselle.⁹

Vuoden 1749 kuvauksessa Horn-suvun vaakunan mainitaan olleen ”ensimmäisenä”; todennäköisesti siis vasemmalla. Sitä seuraavat järjestyksessä Tott- ja Vaasa-sukujen vaakunat sekä viimeisenä Kaarina Maununtyttären vaakuna. Myös Brenner on kuvannut vaakunat samassa järjestyksessä. Teksti *Henricksons Totts Fijra Aaner* päättyy pieneen koristelehvään oikealla puolellaan, mutta koristetta ei ole tekstin alussa symmetrisesti. Lauseen alku onkin saattanut kadota ensimmäisen paneelin mukana. Kummassakaan kuvauksessa ei kuitenkaan mainita *fijra aaner* -tekstiä

lainkaan. Brennerin piirroksat on kopioitu monta kertaa ennen julkaisemista ja ne sisältävät tunnetusti virheitä.¹⁰ Vuonna 1749 sen sijaan kirjoittaja on erikseen maininnut, ettei vaakunoiden yhteydessä ole luettavissa muita tekstejä, ei kirjoituksia eikä vuosilukuja. Tämä on saattanut johtua myöhemmästä osittaisesta päällemaalauksesta, joka on peittänyt vaakunoiden yläpuolisen tekstin, muttei itse vaakunakenttiä. Ei ole myöskään poissuljettua, että *fijra aaner* -teksti olisi myöhempi lisäys, joskin kieli ja kirjoitusasu ovat yhteneväisiä vaakunatekstien kanssa.

On myös esitetty, että vaakunapaneelirakenne saattaisi olla peräisin lehterin rintamuksesta.¹¹ Lehtereissä on 1600-luvulla hyvinkin voinut olla samantapainen paneeleista koostuva rakenne ja samanlaisia kuva-aiheita kuin saarnatuoleissa. Siuntion tapauksessa mikään ei kuitenkaan varsinaisesti tue oletusta lehterin rintamuksesta, sillä säilyneissä kuvauksissa kyseiset vaakunat liitetään yksiselitteisesti saarnatuolin (*predikstol*) yhteyteen.¹² Periaatteessa kyseessä olisi voinut olla lehterisaarnatuoli, eli kiinteä osa tai ulkonema keskiajalta periytyvässä kuorilehterissä. Suomessa ei ole säilynyt yhtään lehterisaarnatuolia, mutta sellainen tiedetään olleen esimerkiksi Taivassalon ja Korppoon kirkoissa. Taivassalossa tynnyrimäisen pyöreä, keskiaikaisen kuorilehterin keskellä sijannut saarnatuoli poistettiin vasta 1700-luvulla, ja sitä käytettiin muualla kirkossa. Korppoossa saarnatuolin kuvaillaan vuonna 1651 olleen vanhan kuorilehterin keskellä. Nils Cleve on tulkinnut tämän Petrus Gylleniuksen kuvauksessa olevan saarnatuolin lukupulpetiksi, taidehistorioitsija Hanna Pirinen puolestaan lehterissä olevaksi ulokkeeksi.¹³ Kumpaakaan saarnatuolia ei kuvailla tarkemmin, mutta paneeleista koostuva rakenne on molemmissa tapauksissa mahdollinen. Nämä saarnatuolit liittyivät kuitenkin olemassa olleisiin, vanhoihin rakenteisiin. Siuntiossa tulipalo tuhosi kirkon sisätilat vuonna 1617, joten vuoden 1625 saarnatuolilahjoitus ei ole liittynyt vanhaan rakenteeseen. Saarnatuoli ei esinetyyppinä ollut enää uusi, mutta luterilaisen ortodoksian aikakaudella sen merkitys korostui. Saarnatuolin myös edellytettiin kuuluvan kirkon irtaimistoon 1620-luvulta alkaen.¹⁴

Kyseeseen olisi voinut tulla myös niin sanottu herrasväenlehteri, tai aatelisaitio, jollaisia löytyy vaakunarivein koristeltuina esimerkiksi Askaisten kirkosta. Juuri suuria, keskusaiheiksi maalattuja vaakunoita voidaankin pitää Siuntion paneelien piirteinä, joka erottaa ne tyypillisestä 1600-luvun saarnatuolista. Saarnatuolien paneeleissa kuvattiin yleensä Jeesusta ja apostoleja, jotka saatettiin toteuttaa yhtä hyvin maalaamalla kuin veistämälläkin. Esineen lahjoittajat sen sijaan esiteltiin useimmiten veistetyin vaakunoin, jotka useimmiten sijaitsivat kaikukatoksessa. Siuntion lisäksi myös Lemun kirkossa lahjoittajavaakunat on esitetty maalattuina saarnatuolin (1644) korissa, joskin pienikokoisina sen alaosassa.¹⁵

Siuntiossa vaakunoita on keskeisellä paikalla huomattavan monta, eivätkä ne ole suoraan lahjoittajan ja hänen puolisonsa, vaan (yhden) lahjoittajan vanhempien vaakunoita suoraan ylenevässä polvessa. Edeltävien polvien esittäminen oli tavallista esimerkiksi hautajaisvaakunoissa, ja Siuntion tapauksessa vastaava muiston vaalimiseen tähtäävä merkitys korostuu. Tällainen aihemaailma olisi sopinut hyvin tietyille henkilöille varattuun aitioon kirkossa. Kuitenkin, Siuntion kokonaisuuden muut osat – ovirakenne ja kaikukatoksen osa – ovat selkeästi saarnatuolin osia. Oven tarkoitus

oli rajata vain papille kuuluva tila. Kaikukatoksella puolestaan oli tärkeä akustinen tehtävä papin äänen ohjaamisessa ja selkeyttämisessä.¹⁶ Siuntion ovi ja kaikukatoksen osa kuuluvat materiaalinsa ja tyyliensä puolesta selkeästi samaan kokonaisuuteen vaakunapaneelien kanssa. Ovelle ja katokselle ei olisi yleisölehterissä ollut mitään käyttöä, eikä sellaiseen myöskään viitattaisi kuvauksissa saarnatuolina. Todennäköisin vaihtoehto Siuntion paneelien alkuperäksi onkin ovellisen ja katoksellisen saarnatuolin monikulmainen korirakenne.

Saarnatuolin kori on mahdollisesti seissyt jonkinlaisen jalkarakenteen päällä. Koriin johtavia portaita olisi tällöin kiivetty kulmien ensin oven kautta, ja juuri oven ja kaikukatoksen olemassaolo viittaakin siihen, että kori olisi ollut korotettu ja vaatinut jonkinlaiset portaat. 1600-luvulla saarnatuolit saatettiin kuitenkin rakentaa vanhaan tapaan lattialla seisoviksi vielä vuosisadan loppupuolellakin. Toisaalta jo 1620-luvulta tunnetaan esimerkiksi Naantalin (1622) ja Rauman (1625) saarnatuolit, jotka on jo alun perin rakennettu jalan varaan. Siuntiossa vanha saarnatuoli on mahdollisesti sijainnut 1400-luvun lopulla rakennetussa Pyhän Pietarin kirkossa pohjoisseinustan keskimmäisen pilarin kohdalla, sillä tällä paikalla myös nykyinen (vuoden 1683) saarnatuoli on aiemmin sijainnut. Keskeinen sijainti kirkkosalissa saattaisi myös viitata saarnatuolin olleen korotettu kuuluvuuden parantamiseksi. Tuija Tuhkanen on arvioinut Siuntion vanhan saarnatuolin olleen mahdollisesti lattialla seisova. Poissuljettua ei ole sekään, että saarnatuoli olisi sijainnut aluksi lattialla ja korotettu myöhemmin jalan varaan, kuten tehtiin esimerkiksi Kaarlelan kirkossa 1600-luvun lopulla.¹⁷

Saarnatuolin ovi on todennäköisimmin ollut saarnatuoliin johtaneiden portaiden alkupäässä, mutta mahdollisen jalkaosan tapaan itse portaat ja niihin mahdollisesti kuulunut kaide ovat kadonneet. Ovipeiliin maalattu Pyhä Pietari on Siuntion kirkon suojeluspyhimys, mutta hänet on 1600-luvulla yleisesti kuvattu saarnatuoleissa ja niiden ovissa, kuten on tehty esimerkiksi Raumalla, Tyrvällä ja Ulvilassa. Ulvilan saarnatuolin (1660) oven päällä on lisäksi samainen Psalmien jae kuin Siuntiossakin.

Kaikukatoksen fragmentti on todennäköisesti muodostanut katoksen perusrakenteen, jossa tekstipuoli on ollut alaspäin. Keskellä olevan aukon kohdalle on ollut mahdollisesti kiinnitettyinä koristeaihe, esimerkiksi kaikukatoksissa tyyppillinen, Pyhää Henkeä symboloiva kyyhkysveistos, tai taivaaseen viittaavat aurinko ja tähdet.¹⁸ Aukko on saattanut liittyä myös katoksen yläpinnalla mahdollisesti olleen, todennäköisesti veistetyin, esimerkiksi ylösnousemusaiheisen koristeaiheen kiinnitykseen. Aukon reunoilla on jälkiä pienistä kiinnitysnauloista, mistä päätellen aukkoon ei ole liittynyt kovin raskastekoisia rakenteita. Kaikukatoksen sivuille on todennäköisesti ollut kiinnitettyinä koristelijoita, ja fragmentin ulkoreunoilla onkin nähtävissä kiinnitystappien paikkoja. Katoksen taustapuolella on rautainen lenkki, johon kiinnitetyn köyden tai ketjun avulla katos on todennäköisesti ollut kiinnitettyinä seinään tai pylvääseen saarnatuolin korin yläpuolelle (kuva 3).

Siuntion vanha saarnatuoli on yksi vanhimmista Suomessa säilyneistä saarnatuoleista.¹⁹ Saarnatuolin osien nykyinen värimaailma on todennäköisesti lähellä alkuperäistä. Myös esimerkiksi 1600-luvun puolivälissä valmistetuissa Teiskon ja

Kuva 3. Kaikukatoksen osa tausta(=ylä)puolelta. Ylhäällä keskellä rautainen lenkki kiinnittämistä varten. Myös alareunassa on mahdollisesti kiinnitysrautojen jälkiä. Kuva: Saila Leskinen

Messukylän saarnatuoleissa on monokromaattinen, kuultavilla petseillä ja maaleilla korostettu puupinta. Siuntion saarnatuolissa ei kuitenkaan näiden tapaan ole metallilyötekoristelua jäljitteleviä puuleikkauksia, vaikka erityisesti oveen ja kaikukatokseen maalattuja mustia koristeaiheita voidaankin pitää heijastumana tällaisesta ornamentiikasta. Myös Visingsön Brahe-kirkon saarnatuoli (1627–28) muistuttaa ornamentiikaltaan Siuntion vanhan saarnatuolin oven ja kaikukatoksen koristelua; siinä tummat koukeroiset koristeaiheet on toteutettu puu-upotuksina (kuva 4).

T-kirjaimen ja puolikaaren muotoisia peilirakenteita, pilastereita ja hammaslistoja voidaan pitää tyypillisinä koristeaiheina sekä maalatuissa että maalaimattomissa saarnatuoleissa 1600-luvulla. Samat tyylipiirteet toistuivat aikakauden muussakin esineistössä, kuten huonekaluissa. Aikakauden taidekäsityöläisille, kuten maalareille, puusepille ja koristeveistäjille suunnatut mallikirjat yhtenäistivätkin tyylikehitystä Pohjois-Euroopassa. Nils Cleven mukaan Siuntion saarnatuolin arkkitehtoninen tyyli edustaa klassisoivaa pohjoismaista renessanssia, jossa on jo selkeästi nähtävissä barokkivaikutteita.²⁰ Nyt jo kadonneet kaikukatoksen osat ovat mahdollisesti tehneet kokonaisuudesta vielä koristeellisemmän. Siuntion saarnatuolin tekijä ei ole tiedossa, mutta tyylipiirteidensä perusteella se saattaisi olla ruotsalaista ammattilaistyötä. Kokonaisuuteen lienee tyypilliseen tapaan kuulunut myös saarnaamiseen liittyvää esineistöä, kuten kirjalautaa ja tiimalasi.²¹

Suomalaisen puukirkon saarnatuoli

Tottin lahjoittama saarnatuoli oli käytössä Siuntion Pyhän Pietarin kirkossa vain noin 60 vuoden ajan. Vuonna 1683 vapaaherra ja Sjunbyn kartanon myöhempi omistaja Ernst Johan Creutz lahjoitti kirkkoon uuden saarnatuolin, joka on mahdollisesti toisinto Turun tuomiokirkon palossa vuonna 1681 tuhoutuneesta saarnatuolistista. Puukirkon esineistöä 1800-luvun lopulla dokumentoineen historioitsija Reinhold Hausenin mukaan saarnatuoli oli tarkoitettu Turun tuomiokirkkoon, mutta todettu liian pieneksi sinne, ja siksi päätetty sijoittaa Siuntioon. A. W. Ranckenin mukaan Turun hovioikeuden presidenttinä toiminut Creutz tilasi kopion alun perinkin Siuntion kirkkoa varten, ajan tavan mukaan myös muistutukseksi itseltään Sjunbyn kartanon herrana. Sen lisäksi uusi saarnatuoli lienee myös vastannut

Kuva 4. Messukylän vanhan kirkon saarnatuoli (vas.) ja Brahe-kirkon saarnatuoli. Kuvat: Messukylä: Niera, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0 (kuvaa rajattu); Brahe-kirkko: Bibi Pälänäs, Jönköpings läns museum, CC BY 4.0 (kuvaa rajattu).

vuosisadan loppupuolen tyyli-ihanteita paremmin kuin tuolloin jo vanhanaikaisena näyttäytynyt Tottin saarnatuoli.²²

Vanha saarnatuoli siirrettiin monien muiden kivikirkosta poistettujen esi-
neiden tapaan noin vuonna 1686 valmistuneeseen niin sanottuun suomalaiseen
kirkkoon eli suomenkieliselle seurakunnanosalle rakennettuun puukirkkoon.²³
Puukirkko purettiin 1881, eikä siitä ole säilynyt kuvia, mutta sen on kuvailtu ol-
leen pieni ja yksinkertainen, suorakulmainen hirsirunkoinen rakennus. Sisätilat
ovat myös olleet perusluonteeltaan yksinkertaiset. Seinät ovat saattaneet olla alun
perin maalaamattomat, ja koko kirkkotilassa on ollut vain kolme ikkunaa, joista

suurin kuorissa.²⁴ Puukirkon purkamisen jälkeen tehdyn muistiinpanon mukaan kirkon seinät olivat ulkoa punamullatut, sisältä valkoiset. Kirkossa ei ollut lehteriä. Saarnatuolin kuvaillaan olleen vasemmalla puolen pääsisäänkäynnistä katsoen, lähellä altaria.²⁵ Saarnatuoli on täytynyt purkaa siirtoa varten osiin, eikä ole varmuutta siitä, muutettiin kaikki osat sellaisenaan puukirkkoon. On mahdollista, että vanha saarnatuoli on esimerkiksi asetettu suoraan lattialle, jolloin mahdollinen jalkarakenne ja portaat olisivat kadonneet jo tässä yhteydessä tarpeettomina. Saarnatuoliin johtavan oven kerrotaan olleen puukirkossa 1870-luvulla, mutta kaikukatoksesta ei ole mainintaa.²⁶ Saarnatuolin fragmentoituminen, eli hajoaminen erillisiin osiin, näyttää joka tapauksessa käynnistyneen suomalaisessa kirkossa, mahdollisesti jo 1600-luvulla.

Suomalainen kirkko ei saavuttanut suomenkielisten seurakuntalaisten keskuudessa suosiota, ja se alkoi rappeutua jo 1700-luvulla. 1800-luvun alussa se oli jo niin huonossa kunnossa, ettei jumalanpalveluksia enää voitu pitää siellä. Eräässä tuon ajan muistiinpanossa mainitaan, että saarnatuoli ja kaikki muukin sisustus oli ränssistynyt käyttökelvottomaksi.²⁷ Saarnatuoleja ei mainita 1700-luvun loppupuolen ja 1800-luvun alun inventaareissa lainkaan, ei kivikirkossa olevaa uutta eikä puukirkossa olevaa vanhaa.²⁸ Vuonna 1824 puukirkkoa remontoitiin, ja ”hyvin vanha” saarnatuoli mainitaan jälleen inventaarissa vuonna 1834. Kuvauksen mukaan saarnatuoli on koristettu kolmella vaakunalla.²⁹ Neljäs, Horn-suvun vaakuna on siis kadonnut – tai ainakin maalipinnaltaan tuhoutunut näkymättömiin – joskus vuosien 1749 ja 1834 välillä saarnatuolin ollessa puukirkossa.

Eräs siuntiolainen muisteli puukirkossa näkemäänsä vuonna 1905: ”För 25 år sedan refs den lilla träkyrka i hvilken denna predikstol stod och undertecknad satt tidigare med förundran och såg på den, i mitt tycke fula utan sirater och med himmelsblå vattenfärg målade låda, som föreställde predikstol.”³⁰ Koristeiden puute saattaa kuvauksessa viitata yksiväriseksi maalaamiseen, tai mahdollisesti muiden koristeellisten osien, kuten kaikukatoksen puuttumiseen. Tämä ”saarnatuolia esittävä laatikko” oli myös maalattu taivaansinisellä värillä.

Kirkkoesineistön uudelleenmaalaaminen joko käytännöllisistä tai tyyllisistä syistä on ollut tavanomaista satojen vuosien ajan. Monia saarnatuoleja on maalattu vaaleiksi 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella pyrittäessä muuttamaan kirkkointeriööriä klassismin ihanteiden mukaiseksi. Esimerkiksi Mynämäen, Lemun ja Taivassalon (1600-luvulta peräisin olevat) saarnatuolit on noihin aikoihin maalattu sinisiksi tai vaaleansinisiksi.³¹ Näin on todennäköisesti tapahtunut myös Siuntiossa, mahdollisesti myös osana toistuvia yrityksiä korjata ja ehostaa rappeutunutta puukirkkoa. 1800-luvun kuvauksissa saarnatuolin väriä tai muita yksityiskohdita ei kuitenkaan mainita, vaan ainoastaan kolme vaakunaa.³² Sininen väri ei näin ollen olisi peittänyt koko pintaa vaan jättänyt ainakin vaakunakentät näkyviin. Myös K. K. Meinander on esittänyt vaakunakenttien epätarkkojen ja jopa puutteellisten kuvailutietojen johtuvan mahdollisesti osittaisesta päällemaalauksesta.³³ Sekä vaakunapaneelikaapissa että saarnatuolin ovessa on säilynyt viitteitä tästä taivaansinisestä väristä (kuva 5).

Kuva 5. Jäänteitä sinisestä maalista saarnatuolin oven yläkamanassa (ylh.) ja vaakuna-paneelin alaosassa. Kuva: Saila Leskinen.

Kaappi Suitian kartanossa ja Siuntion kirkossa

Suomalainen puukirkko purettiin vuonna 1881 ja myytiin puutavaraa myöten huutokaupassa. Vanhaa saarnatuolia ei kuitenkaan jostain syystä myyty, lahjoitettu tai heitetty pois, vaan se siirrettiin kellotapuliiin.³⁴ Kesällä 1904 kellotapulia kunnostettiin, jossa yhteydessä saarnatuolin osat löytyivät puuvarastosta kellotapulinvintiltä. Kirkkoväärti J. Fröbergin selostuksen mukaan ”laho ja rikkinäinen” saarnatuoli purettiin puukirkosta, ja sen irralliset osat vietiin kellotapuliiin, koska kivikirkosta ei löytynyt niille sopivaa paikkaa. Kellotapulinvintiltä ne oli pakko siirtää, joten kirkkoväärti itse ehdotti niitä annettaviksi vapaaherra August Wreden restauroitaviksi Suitian kartanoon, missä tuolloin oleskeli ”taitava ja osaava puuseppä, joka oli tunnettu restaurointitöistään.” Tämä nimettömäksi jäävä ammattilainen työskenteli saarnatuolin osien parissa selonteon mukaan 63 päivää ja työ maksoi Wredelle 250 markkaa. Irtonaisista osista oli kuitenkin mahdollista rekonstruoida saarnatuolia, joten Wrede antoi valmistaa niistä kaapin, josta yli puolet oli uutta puumateriaalia. Kaappi valmistui syksyllä 1904, jolloin Wrede ilmoitti sen olevan valmis palautettavaksi kirkkoon.³⁵

Asiasta nousi kuitenkin kohu, ja syytöksiä esitettiin *Helsingfors-Postenissa* nimimerkkien takaa arvokkaan muinaismuiston tuhoamisesta. Esimerkiksi nimimerkki *Arkeolog* esitti syytöksiä suoranaisestä ilkeystyöstä: ”Då man därför senaste höst af en tillfällighet fick veta, att predikstolen, som man hade antagit vara i godt förvar i kyrkan, råkat på villovägar, var det helt enkelt en plikt, låt vara tråkig nog,

att beifra vandaliseringen och söka tillrättaskaffa predikstolen.” Hän totesi myös, että arkeologit ja tutkijat olivat kyllä tienneet saarnatuolin olemassaolosta, ja heitä olisikin asiassa pitänyt ensisijaisesti konsultoida, sillä ei kirkolla saati sitten yksityishenkilöillä ollut oikeutta saati osaamista tehdä muinaismuistoja koskevia päätöksiä. Hän piti restauroinnin tulosta epäonnistuneena, ja ilkkui: ” - - jag är öfvertygad om att Sjundeå kyrka härefter kommer att blifva en eftersökt vallfartsort för alla konsthistorici, hvilka önska betrakta miraklet i Sjundeå kyrka, d. ä. 'det Wredeska skåpet' såsom det numera kallas.”³⁶

Yleisönosastokirjoituksissa Kaarina Maununtyttären lahjoittamaksi oletettua saarnatuolia vaadittiin vietäväksi Valtion historialliseen museoon. Historiallisessa

museossa tapaukseen reagoitiin, ja vaakunapaneelin identifiointi annettiin arkkitehti C. Frankenhauserin tehtäväksi, missä hän onnistuikin. Virkavastuussa olleen kirkkoherran katsottiin laiminlyöneen asetusta muinaismuistojen suojelusta ja säilyttämisestä, joten (Muinaistieteellistä toimikuntaa edeltänyt) Arkeologinen toimisto³⁷ päätyi nostamaan häntä vastaan syytteen virkavirheestä. Porvoon tuomiokapituli kuitenkin hylkäsi syytteet todeten kyseessä olleen ainoastaan huonosti tehty restaurointiyritys. Sillä välin lehtikirjoittelussa pohdittiin sitä, kuka oli vastuussa mistäkin ja kenellä oli oikeus – ja velvollisuus – tehdä päätöksiä mistäkin.³⁸

Historiallisen museon intendentti K. K. Meinander julkaisi saarnatuoleista kaksi kirjoitusta *Suomen Museo – Finskt Museum*issa vuosina 1905 ja 1909. Vuonna 1905 hän kirjoitti kahdesta ajankohtaisesta saarnatuoleihin liittyvästä tapauksesta,

Kuva 6. Henrik Tottin vaakunaan on lisätty mustia ääri viivoja. Punaiset väripinnat on mahdollisesti restauroitu yhtenäisemmiksi. Kuva: Saira Leskinen.

Kuva 7. Yksityiskohta Sigrid Vaasan vaakunasta. Sarvien välissä oleva lyhde on vahvistettu mustalla maalilla. Lyhteen alla erottuu valkoisena kangaspaikka, jolla on tasoitettu puussa oleva vaurio. Kruunu ja kypärän silmikko ovat mahdollisesti olleet kullatut. Kuva: Saila Leskinen.

Kuva 8. Yksityiskohta saarnatuolin ovesta. Pyhän Pietarin sädekehä on kulunut pois. Pinnassa erottuu ruskeita jäämiä erityisesti vasemmalla valkoisen avaimen päällä; vastaavaa on myös vaakunapeilien pinnoilla. Kuva: Saila Leskinen.

joissa kulttuuriperinnön suojelutyötä oli hoidettu leväperäisesti. Toinen tapaus tuli Kälviältä, missä myös oli tehty muutostöitä konsultoimatta museoviranomaista, toinen puolestaan Siuntiossa. Meinander totesi, että vastuuvirassa olevilla papeilla ei selvästikään ollut joko kiinnostusta tai ymmärrystä Muinaismuistoasetuksen (1883) suhteen, mikä oli huolestuttavan yleistä. Hänen mukaansa oli ymmärrettävää, että kirkon sisustusta uudistettiin maun ja tarpeen mukaan, mutta ymmärrystä ei herunut sille, että muinaismuistoja tämän takia kohdeltiin kuin ”vanhaa roskaa”. Vastavat tilanteet olisivat olleet vältettävissä, ja Meinander korostikin, että museoviran-

omaisen toimivaltaa ja myös ohjeistusta seurakunnille oli tehostettava ja lisättävä. Vuoden 1909 selonteossa hän käsitteli Siuntion saarnatuoleja, ja kävi yksityiskoh- taiseemmin läpi vanhemman saarnatuolin tapausta, jota hän kutsui vandalismiksi.

Mitä saarnatuolin osille oli tarkkaan ottaen tehty? Wrede antoi poistattaa taivaansinisen maalin. Mikäli kyseessä tosiaan on ollut ”vesiväri”, sen poistaminen lienee käynyt verrattain helposti, ja nykyasussaan saarnatuolin osat ovatkin pinnal- taan melko hyväkuntoisia, eikä niissä näy esimerkiksi maalinpoiston aiheuttamia raapimisjälkiä. Maalauskoristeisia peilirakenteita on käsitelty eri tavoin kuin ympär- röivää puuainesta, ja niissä erottuu jäänteitä pintakäsittelystä tai sen poistamisesta (ruskeaa tai ruskeaksi muuttunutta ainesta). Vaakunamaalaukset eivät ole alkuperäi- sessä asussaan.³⁹ Vaakunoiden nykyinen väritys ei vastaa niistä 1600- ja 1700-luvulla kirjoitettuja kuvauksia, mutta kuten aiemmin on todettu, tämä saattaa johtua myös virheellisistä ja epätarkoista kuvauksista.⁴⁰

Vaakunoiden maalipinnat ovat nykyisellään paikoin haalistuneita ja läpikuul- tavia, paikoin krakeloituneita, ja paikoin niin yhtenäisiä, että se on todennäköisesti myöhemmän restauroinnin tulosta. Värit ovat saattaneet myös tummua tai kellastua esimerkiksi valon tai sideaineen ikääntymisen vuoksi. On kuitenkin mahdollista, että osa maalipinnasta on alkuperäistä, mutta tämän todentaminen vaatisi tarkempia materiaalitekniisiä tutkimuksia. Maalausten päälle on – luultavasti Wreden restau- roinnissa – tehty siveltimellä uusia mustia ääriviivoja (kuvat 6–8). Samoin tekstejä ja mustia koristekuvioita on vahvistettu mustalla maalilla. Varsinkin saarnatuolin oves- sa musta maali on levinnyt ympäröivään puuhun. Myös punertavaa petsiä lie- nee lisätty pintaan yhtenäisen vaikutelman luomiseksi. Saarnatuolin ovi on siis myös ollut kunnostettavana, todennäköisimmin samaan aikaan muiden osien kanssa. Kai- kukatoksesta erillisenä osana sen sijaan ei ole mitään mainintoja missään ennen 1990-lukua. Katos on muita osia selkeästi huonommassa kunnossa, eikä siinä ole selkeitä viitteitä kunnostamisesta. Epävarmaksi jää, onko katosta koskaan siirretty pois kirkosta.

Säilyneet kolme vaakunapaneelia Wrede antoi liittää kaapin oviin. Kaappi on nykyään Siuntion kirkossa kiinnitettynä seinään ja suljettuna, mutta päällepäin on erotettavissa kaksi erillistä ovea, joissa vasemmanpuoleisessa on Kaarina Maunun- tyttären vaakuna, ja oikeanpuoleisessa Tott- ja Vaasa-sukujen vaakunat. Molempien ovien reunoilla on jäljet kahdesta saranasta, jotka on oletettavasti poistettu siinä vaiheessa, kun kaappi on palautettu kirkkoon näyttelyesineeksi, ja ovet on suljettu ja kiinnitetty kiinni. Ovien välisestä raosta voi erottaa kaapin sisäpuolella olevat kaksi täysleveää lautahyllyä. Noin 45 cm syvään kaappiin on tehty kapeista laudoista myös pohja ja katto. Takaseinää kaapissa ei sen sijaan ole. Vaakunapaneelien lisäksi alkuperäisiä osia lienevät niitä ympäröivät neljä pilasteria, jotka ovat alun perin to- dennäköisesti kuuluneet saarnatuolin kulmikkaan korin nurkkiin. Viides pilasteri löytyy kaapin toisesta päädyistä (kuva 9).

August Wrede (1869–1935) oli ostanut valtaneuvos Erik Flemingin 1500-luvun puolivälissä rakennuttaman Suintian kartanolinnan vuonna 1898, ja heti samana vuonna hän aloitti Suintian päärakennuksessa mittavat muutostyöt, jotka jat- kuivat vuoteen 1906 saakka. Hän oli kiinnostunut kartanoon liittyvästä henkilöhisto-

Kuva 9. Kaappirakenteen pääty, jonka oikeassa reunassa erottuvat pieninä rakoina saranoiden paikat. Toisessa päädyssä ei ole pilasteria. Kuva: Saira Leskinen.

riasta, ja halusi restauroida päärakennuksen sen oletettuun myöhäiskeskiaikaiseen asuun. Kartanolinnan ensimmäinen kerros muutettiin nyt juhla-kerrokseksi ja entinen keittiö niin sanotuksi ritarisaliksi. Ritarisali oli juhlava vastaanottotila, joka edusti osin mielikuvituksellista käsitystä myöhäisgoottilaisesta tyylistä. Saliin esimerkiksi teetettiin keskiaikaisia kuorilehtereitä muistuttavat tammipuiset seinäpaneelit, suuri Kirkholman taistelua esittävä seinämaalaus ja kiinteä valtaistuinpenkki. Wrede myös entisöitti huonekaluja, ja hänelle työskennellyt entisöijä tai mahdollisesti ritarisalin seinäpaneelit veistänyt kemiöläinen K. E. Österblom on saattanut entisöidä myös saarnatuolin osat.⁴¹

Saarnatuolin osista tehdyn kaapin mainitaan usein päätyneen osaksi edellä mainitun, rakenteilla olleen ritarisalin kalustusta, mutta tämä ei vaikuta olleen

Wreden alkuperäinen suunnitelma, vaan entisöity esine oli alun perinkin tarkoitus palauttaa kirkkoon. Kaappi on kuitenkin saattanut olla kartanossa käytössä tuomiokapitulien päätöstä odotellessa. Eräässä yhteydessä sen mainitaan olleen ”kirjakaappina ja osin paneelina eräässä huoneessa Suiassa”, toisessa puolestaan ”ruokasalin kaluste tai sen tapainen”.⁴²

Wrede tuntui olleen hyvin perillä aikansa restaurointiaatteista ja tunteen myös ajankohtaisia restaurointisuunnitelmia Suomen kirkkoihin ja linnoihin. Ideaalisen tyylirestauroinnin periaate, eli kohteen palauttaminen tyylipuhtaan, ihanteen mukaiseen alkutilaansa, samalla korostaen kohteen omaa historiaa vaikuttaa olleen myös Wreden periaatteena Suiatin restaurointitöissä.⁴³ Yleistäen restauroinnin voidaan määritellä tarkoittavan tiettyyn asuun palauttamista, mutta 1900-luvun alussa termin käyttö ei ollut vakiintunutta, ja sillä saatettiin viitata myös erilaisiin korjauksiin ja jälleenrakennustoimenpiteisiin.⁴⁴ Erityisesti ranskalaisen restaurointiarkkitehdin E. E. Viollet-le-Ducin (1814–1879) harjoittaman tyyliyhentäisyyisperiaatteen mukaisesti restauroidut kohteet pyrittiin saattamaan esteettiseksi kokonaisuudeksi, jonka saavuttaminen saattoi vaatia radikaalejakin poistoja tai lisäyksiä, joita nykyään kutsuttaisiin rekonstruoinneiksi. Myös koh-

teen palauttaminen tai pitäminen käyttökunnossa oli tärkeää, sillä käytöstä pois jäänyt kohde oli ”kuollut”. Tyylirestaurointeja kritisoitiin voimakkaasti jo 1800-luvulla, ja niitä vastustamaan kehittyi englantilaisen taidekriitikon John Ruskinin (1819–1900) johdolla kokonainen liike (*Anti-Restoration Movement*). Ruskin edusti konservoivaa eli säilyttävää linjaa. Hän kutsui palauttavia restaurointeja vandalismiksi, ja korosti kohteiden ”jatkuvaa, hellää ja kunnioitettavaa” huolenpitoa sekä myös historiallisten kerrostumien ja ajan jälkien säilyttämistä osana esineen arvoa.⁴⁵

Saarnatuolin osien muokkaaminen kaapiksi osui aikaan, jolloin keskustelua kulttuuriperinnön suojelutyöstä käytiin vilkkaasti myös Suomessa. Varhaisiin museokokoelmiin hankittua ja dokumentointiretkillä paikallistettua kirkollista esineistöä oli alettu 1800-luvun lopulta lähtien esitellä näyttelyissä museoesineinä ja yhteisenä kansallisena kulttuuriperintönä. Ei kuitenkaan ollut epätavallista, että kirkon omistamaa historiallista esineistöä käsiteltiin kirkon toimijoiden päätösten mukaisesti, kuten siihenkin asti oli tehty. Tapaus ei ollut siinä suhteessa ainutlaatuinen edes Siuntiossa: puretusta puukirkosta oli joitakin vuosia aiemmin myyty yksityisille keräilijöille alttarilaitteeseen kuuluneita puuveistoksia ennen kuin Arkeologinen toimisto ”ehti hätiin”.⁴⁶ Esinefragmenteista tiedetään kuitenkin myös museoympäristössä rekonstruoidun uudisesineitä. Esimerkiksi Meinander itse rekonstruoi Kansallismuseon kirkkosaliin ”piispantuolin” kuorilehterin fragmenteista.⁴⁷

Restaurointihankkeista käytiin tuohon aikaan vilkasta julkista keskustelua, mutta Siuntion vanhan saarnatuolin tapaus sai kuitenkin epätavallisen paljon julkisuutta. Kenties juuri vapaaherra Wreden – yksityisen tahon – ”sekaantuminen” asiaan antoi sille aiheita. Tapaukseen ja sen saamiin mittasuhteisiin suhtauduttiin huumorilla jopa maan suurimmassa ruotsinkielisessä sanomalehdessä *Hufvudstadsbladet*issa, jossa naureskeltiin omasta saarnatuolistaan käsin saarnaavalle kartanonherralle, ja etsiskeltiin kirkkoherraa, joka lahjoittaisi sisustusesineiksi vaikkapa alttarilaitteen tai edes kattokruunun tai pari pyhäinkuvaa.⁴⁸

Pohjimiltaan keskustelun sävy oli kuitenkin vakava ja kulttuuriperinnön säilyttämisestä huolestunut. Wreden restaurointitoimenpiteet edustivat puhtaasti Viollet-le-Ducin koulukuntaa, kun taas esimerkiksi nimimerkki *Arkeolog* sitä vastustavaa, konservoivaa linjaa. Museoviranomaisten keskuudessa näkökulmat restauroivan ja konservoivan linjan suhteen vaihtelivat, ja 1900-luvun alkuvuosina mielipide-erot erityisesti arkkitehtien, arkeologien ja historioitsijoiden välillä johtivat avoimeen konfliktiin.⁴⁹ Konservointilinjaa Siuntion tapauksessa edustanut Meinander kirjoitti vuonna 1905, että ”moderni huonekalurestaurointi” suosi epäaitoja ja virheellisiä värejä ja lisäyksiä, eikä sille voinut muuta kuin surullisena pudistella päätään. Restaurointimenetelmä ei ollut säilyttävä, ja esimerkiksi useiden keskiaikaisten kirkkojen seinämaalauksia katsottiin tuhotun tällä tavoin vain joitain vuosikymmeniä aikaisemmin – myös Siuntiossa.⁵⁰

1600-luvun saarnatuolit olivat usein osa kirkkojen restaurointisuunnitelmia, ja niitä myös restauroitiin samoin periaattein pyrkien palauttamaan alkuperäiseksi oletettu asu. Monet saarnatuolit olivat kuitenkin Siuntion tapaan jo fragmentoituneet. Esimerkiksi Perniössä 1600-luvun puolivälissä tehty saarnatuoli oli poistettu

kirkosta muutostöiden yhteydessä 1860-luvulla. Sen runko myytiin huutokaupassa, mutta yksittäisiä fragmentteja ja osia, kuten kaikukatos, on säilynyt sekä seurakunnan että Kansallismuseon hallussa.⁵¹

Vaikka Wreden asiantuntijuutta ja motiiveja epäiltiin julkisesti, hänellä oli asiassa myös puolustajia. Esimerkiksi nimimerkki *Sjundeåbo* kirjoitti: ”Jag för min del anser, att arkeologiska kommissionen borde vara egaren till herresätet tacksam, som med möda och kostnad räddat den [predikstolen] undan förödelsen och bragt i dagen inskriptionerna. - - - Utan honom hade säkert de blåmålade träskifvorna ännu i dag stått och lutat sig mot klockstapelns lidervägg.”⁵² Myös Wrede itse seiso työnsä takana. Hän oikaisi *Helsingfors-Postenissa* 13.5.1905 julkaistussa vastineessaan asiaan liittyneitä väärinkäsityksiä ja korosti toimineensa kirkkovaltuuston luvalla ja monien seurakuntalaisten tuella. Hän kirjoitti pitävänsä saarnatuolia Kaarina Maununtyttären lahjoittamana muinaismuistona, ja pelastaneensa sen. Hän osoitti myös tuntevansa muita restaurointitapauksia sekä käyttäneensä työssä ammattilaistekijää. Erityisen pettynyt hän oli museoviranomaisen toimintaan. ”Då jag från en säker undergång räddade ett redan af väder och vind illa medfaret fornminne, trodde jag mig därmed göra icke allenast Sjundeå församling, utan äfven herrar arkeologer en behaglig gärning, hvad nu det senare beträffar, finner jag, att jag svårt misstagit mig.”⁵³

Vuonna 1907 kaappi oli joka tapauksessa palautunut kirkkoon ja kiivas yleisönosastopolemiikki vaiennut. Kaappi oli aluksi kirkkosalin takaosassa pääsisäänkäynnin vasemmalla puolella. Toisaalta sitä ei haluttu sijoittaa kuoriin, sillä se ei varsinaisesti ollut enää kirkollinen esine, vaan yksinkertaisesti kaappi. Toisaalta saarnatuolin muokkaamista kaapiksi kritisoineiden tahojen pelättiin kohdistavan esineeseen ilkivaltaa, mikäli sitä säilytettäisiin kirkon takaosassa, joskaan tämä uhka ei välttämättä ollut todellinen.⁵⁴ Kaappi siirrettiin kuitenkin kuoriin ”Krebsin vaakunan alle alttarin viereen” vuonna 1912, missä se oli vielä vuonna 1968 (kuva 10). Saarnatuolin ovi mainitaan erikseen vasta vuoden 1935 inventaarissa, mutta sen tarkkaa sijaintia ei.⁵⁵

Seuraavan kerran ”Kaarina Maununtyttären saarnatuoli” ylitti uutiskynnyksen vasta vuonna 1994, kun kirkon kellarissa ollut ”mysteeriesine” tunnistettiin saarnatuoliin kuuluneen kaikukatoksen osaksi Museoviraston tarkastusmatkan yhteydessä. Tuolloin kaappi ja saarnatuolin ovi sijaitsivat jälleen kirkon takaosassa. Seurakunta halusikin siirtää ”yhden kirkon vanhimmista ja arvokkaimmista muistomerkeistä” takaisin näkyvämmälle paikalle kuoriin. Saarnatuolin kaikki osat jäivät kuitenkin silloisille paikoilleen – jotka ovat muuttuneet nykyisiksi.⁵⁶

Saarnatuolin muuttuva muoto ja kuvakalskeen jäljet

Sotamarsalkka Åke Tottin vuonna 1625 Siuntion kirkkoon lahjoittama kallisarvoinen saarnatuoli alkoi muuttua muotoaan 1680-luvulla, kun se siirrettiin uuden saarnatuolin tieltä juuri valmistuneeseen suomalaiseen puukirkkoon. Uutuudestaan huolimatta tätä pikkukirkkoa ei varsinaisesti voinut luonnehtia moderniksi, ja sen sisustus

Kuva 10. Siuntion kirkon kuoritravee koilliseen. Vuonna 1968 otetussa kuvassa saarnatuolin osista koottu kaappirakenne oikealla hautajaisvaakunoiden alla. Kuva: P. O. Welin, Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

koostui lähinnä vanhoista, pääkirkossa tarpeettomiksi jääneistä esineistä. Muutos aiemman tilan luonteeseen oli merkittävä, ja tätä kontekstin muutosta voidaankin pitää ensimmäisenä kuvakalskeen merkkinä saarnatuolin reitillä. Saarnatuoli ei lie pienessä tilassa tarvinnut korotettua jalkaa tai portaita, tuskin kaikukatostakaan, joten muutos on vaikuttanut myös esineen fyysiseen ulkonäköön.

1700-luvulla puukirkosta eli niin sanotusta suomalaisesta kirkosta tuli epäsuosittu ja laiminlyöty, ja niin rappeutui myös sen sisustus. Unohtamista ja ylläpidon laiminlyöntiä voidaan myös pitää kuvakalskeena, siinäkin tapauksessa, että syyt olisivat käytännölliset tai pakon sanelemat. Vähäiselle käytölle jäänyttä saarnatuolia yritettiin ehottaa maalaamalla se taivaansiniseksi. Tämä hyvää tarkoittava uudistus muutti merkittävästi saarnatuolin ulkonäköä, ja se lienee ainakin osittain peittänyt myös alkuperäisiä maalauksia, joiden tarkoitus oli muistuttaa tärkeistä suvuista ja henkilöistä. 1800-luvun loppupuolella saarnatuolin kuvailtiin olleen ruma ja koristeeton. Siitä oli siis tullut ”taivaansininen laatikko, joka esitti saarnatuolia”.

Kun puukirkko purettiin, purettiin myös siellä lähes 200 vuotta ollut saarnatuoli. Saarnatuoli oli fragmentoitunut jo puukirkkoon tullessaan, ja sen ulkonäkö oli muuttunut lähes tunnistamattomaksi, mutta nyt se menetti paitsi kontekstinsa kirkkotilassa, myös muotonsa; kaiken sen, mikä määritteli sen saarnatuoliksi. Sen reitti ei kuitenkaan päättynyt tähän, sillä sen osat säästivät kellotapulin vintillä, missä ne olivat lähes neljännesvuosisadan. 1900-luvun alkuvuosina August Wrede

halusi näyttäytyä hyväntekijänä, ja vertautuukin siinä mielessä 1600-luvun aatelislahjoittajaan: hän järjesti kirkkoon omalla kustannuksellaan näyttävän esineen, jonka tarkoitus oli muistuttaa menneistä merkkiphenkilöistä – mutta myös hänestä itsestään paikallisena kartanonherrana.

Restaurointioperaatio herätti vastustusta, sillä vanha saarnatuoli – jota ei oikeastaan ollut enää olemassa – nähtiin nyt yhteisenä kulttuuriperintönä. Tyyli-restauroinnilla oli vastustajansa ja kannattajansa, ja keskustelu kiteytyikin siihen, kenellä oli oikeus päättää ja kenen mielipidettä kuuluisi seurata. Kulttuuriperintöviranomaisen piti tapausta ikävänä esimerkkinä siitä, että kirkollisen kulttuuriperinnön suojelutyö ja yhteistyö eri toimijoiden välillä vaati vielä kehittämistä. Saarnatuolin restauroinnista noussut kohu on osaltaan edesauttanut kyseisen esineen nousemista suuremmankin yleisön tietoisuuteen, ja vaikka itse esine tuhoutuisi, on tietoja sen vaiheista dokumentoitu useisiin eri lähteisiin. Tapaus osallistui keskusteluun kulttuuriperinnön suojelutyöstä ja auttoi siten osaltaan koko alan kehitystä. Nykyään Wreden tyylirestauroinnin tuloksena syntynyt Suitian kartanon interiööri on suojeltu kohde, ja sitä pidetään harvinaisen hyvänä esimerkkinä oman aikansa restaurointikäytännöstä, jota myös kaapiksi muokatun saarnatuolin voidaan katsoa ilmentävän.

Bruno Latourin esittämiä kuvakalskeon kategorioita mukaillen Wrede voidaan nähdä ”viattomana vandaalina”, sillä hänen pyrkimyksensä oli pelastaa esine ja ”tehdä siitä parempi”, eikä hän kokenut toiminnallaan tuhoavansa mitään.⁵⁷ Esineen alkuperäinen muoto ja funktio olivat tuhoutuneet jo aiemmin, mutta nyt sille annettiin kokonaan uusi muoto ja uusi funktio. Uudistuksessa pyrittiin palauttamaan näkyviin erityisesti esineen alkuperäinen vaakunakoristelu ja sitä kautta sen sisältämä henkilöhistoria, mutta sinistä maalikerrosta poistettaessa tultiin poistaneeksi myös esineeseen kerrostunutta konkreettista historiaa, toisin sanoen merkkejä sen vaiheista. Ilman kirjallisia dokumentteja kaapista on nykyasussaan hyvin hankalaa päätellä, mikä esine on kyseessä – saati mikä se joskus osittain on ollut. Saarnatuolin ovi ja kaikukatoksen osa auttavat kuitenkin ratkaisevasti kokonaisuuden hahmottamisessa. Wreden voidaan katsoa varmistaneen esineen säilymisen ainakin osittain. Kuten tässä artikkelissa on käynyt ilmi, on mahdotonta sanoa, millainen saarnatuoli osista täsmälleen ottaen on muodostunut, ja millaisia osia niiden ympäriltä on kadonnut ja tuhoutunut. Wrede ei tätä edes yrittänyt, vaan päätyi palauttamaan osat ylipäätään kokonaiseksi *esineeksi*: yhtenäiseen muotoon, jolla on jokin funktio. Vanhat osat liitettiin osaksi uutta, täysin toimivaa kaappia, jossa oli kaksi saranoitua ovea, katto, hyllyt ja mahdollisesti myös takaseinä, ja joka soveltui täysin tavaroiden säilyttämiseen.

Restaurointityön aikaan vanhaa saarnatuolia alettiin lehtikirjoittelussa kutsua ”Kaarina Maununtyttären saarnatuoliksi”. Uudelleennimeäminen on myös merkki kuvakalskeesta, sillä se tuottaa kohteelle uudenlaisen merkityksen. Kyseessä on saattanut olla tahaton virhepäätelmä, mutta nimenomaan Kaarina Maununtyttären muisto mainitaan esineen kohdalla tärkeäksi ja säilytettäväksi elementiksi. Kaarina Maununtyttärellä (1550–1612) eli Karin Månsdotterilla oli kyllä jälkeläistensä kautta yhteys Siuntioon ja Sjundbyn kartanoon, mutta hän kuoli jo ennen saarnatuolin

Kuva 11. Kaikukatoksen osa riippumassa Reuterholmin hautaholvin seinällä 2022. Kuva: Saila Leskinen.

lahjoittamista, eikä hänellä olisi ollut varsinaista syytäkään lahjoittaa esineistöä Siuntioon. Vaikuttaakin todennäköiseltä, että vallinneessa kansallisromanttisen historismin hengessä hänet – jota pidettiin suomalaissyntyisenä ”talonpoikaiskuningattarena” – on haluttu nostaa monien taideteosten ja näytelmien tapaan merkkihenkilöksi myös tässä yhteydessä. Tutkimuksen piirissä tämä nimitys ei korostu, vaan esine on aina yhdistetty Tottiin ja vuoteen 1625.⁵⁸ Toisin kuin nimimerkki *Arkeolog* ennusti, esinettä ei myöskään koskaan tultu tuntemaan ”Wreden kaappina”.

Jo paljon kuvakasketta kohdannut uudisesine palautui Siuntion kirkkoon 1900-luvun alussa. Esine nähtiin nyt arvokkaana jo yksinkertaisesti ikänsä puolesta. Se ei kuitenkaan ollut enää saarnatuoli, joten se sijoitettiin aluksi hieman syrjemmälle kirkkosalin takaosaan. Yli 50 vuoden ajan se kuitenkin sijaitti kuorissa, heti alttarin vieressä hyvin näkyvällä paikalla. Tässä kontekstissa sen funktio kaappina häivytti, ja se näyttäytyi vaakunapaneeleista koostuvana seinämänä. Vanhat sukuvaakunat korostuivat entisestään nyt kun ne asetettiin esille muiden kirkossa olevien vaakunoiden kanssa. Tässä esineen voidaan katsoa saaneen takaisin yhden alkuperäisistä tehtävistään: vaakunoin kuvattujen henkilöiden ja sukujen muiston säilyttämisen.

Nykyään kaappi on jälleen kirkon takaosassa, eikä sitä oikeastaan voi kutsua enää toimivaksi kaapiksi, sillä ovet eivät avaudu eikä saranoitakaan enää ole. Esine on kuitenkin esillä yhdessä saarnatuolin oven kanssa, mikä antaa sille alkuperänsä viittaavaa kontekstia. Saarnatuolin muodonmuutosprosessin voidaan katsoa jatkuvan edelleen. Kun kaikukatos tunnistettiin 1990-luvulla, siinä ei näkynyt minkäänlaista rakoa lautojen välissä. Katoksen fragmenttia on säilytetty sen jälkeen kirkon hautaholvissa usean vuosikymmenen ajan ripustettuna roikkumaan seinällä olevaan koukkuun katoksen taustapuolella olevasta rautalenkistä (kuva 11). Esineen oma paino on saanut lautarakennetta koossa pitävät, liimaamattomat puut liikkumaan urissaan, mikä näkyy muutaman sentin levyisenä poikkisuuntaisena rakona lautojen välissä. Katos on myös kärsinyt kosteusvaurioita. Kenties sen säilyminen tullaan

tulevaisuudessa turvaamaan tuon ajan restauroinnin ja konservoinnin periaatteiden mukaisesti, ja kenties se tullaan myös asettamaan jollain tapaa muiden kokonaisuu-
den osien yhteyteen.⁵⁹

Tänä päivänä Siuntion vanha saarnatuoli on moniosainen näyttelyesine, joka esittelee omaa historiaansa, kulkemaansa reittiä ja reitillä läpikäytyjä muodonmuu-
toksia. Alkuperäisestä kokoonpanosta säilyneet osat ovat erillisinä, mutta kuitenkin toistensa läheisyydessä, ja niiden avulla voidaan hahmottaa esineen alkuperäinen
funktio. Osat – sekä niiden puuttuminen – kantavat itsessään jälkiä myös niin ajasta suomalaisessa puukirkossa kuin Suitian kartanossakin – toisin sanoen jälkiä kuva-
kalskeesta: tilanteista, joissa esine on tavalla tai toisella muuttunut. Tämä saarnatuoli on ollut historiansa aikana niin haluttu ja arvostettu kuin syrjäytetty ja hylättykin,
uudistettu ja pelastettukin. Se on sekä muuttanut muotoaan että säilyttänyt jotain alkuperästään ja vaiheistaan. Tänäpä esine ei toimi enää sen enempää saarnatuolina
kuin kaappinakaan. Silti näiden yhteen liitettyjen ja yhteen kuuluvien fragmenttien ja niiden historian ja merkitysten muodostamaa uniikkia ja kerroksellista kokonai-
suutta voidaan edelleen luonnehtia Siuntion vanhaksi saarnatuoliksi.

Saila Leskinen

FM Saila Leskinen on uuden ajan alun kirkolliseen esineistöön erikoistunut taide-
historioitsija, Kuvakalske-hankkeen tutkimusavustaja ja väitöskirjatutkija Helsingin
yliopistossa.

FM Saila Leskinen är konsthistoriker specialiserad på kyrkliga föremål från den
tidigmoderna perioden, forskningsassistent i forskningsprojektet *Kuvakalske* och
doktorand vid Helsingfors universitet.

Asiasanat

kirkkotaide, Siuntio, saarnatuolit, restaurointi, 1600-luku

SAMMANDRAG

Vapensköldar och vandalism – Transformationer av den gamla predikstolen i Sjundeå

Den gamla predikstolen i Sjundeå (1625) har genomgått flera konkreta förvandlingar. Genom empirisk och arkivstudie, samt revision av tidigare studier, rekonstruerar denna artikel den färdväg som predikstolen tog från den medeltida Peterskyrkan till den ”Finska träkyrkan”, till Svidja gård och vidare, i en kontroversiellt restaurerad och fragmenterad form tillbaka till Sjundeå kyrka. Artikeln fokuserar på förändringarna i predikstolens kontext och fysiska form under fyra århundraden, samt strävar till att lyfta fram spåren av *iconoclash* längs dess väg.

ABSTRACT

Coats of Arms and Coats of Paint – Transformations of the Old Pulpit of Siuntio

The old pulpit of Siuntio (1625) has undergone several concrete transformations. Through empirical and archival study, in addition to reviewing previous studies, this article seeks to reconstruct the pulpit’s itinerary from its original location in the medieval Church of Saint Peter to the “Finnish wooden church,” to the Suitia Manor and finally, its return, in a controversially restored and fragmented form, to the Siuntio Church. The article, while focusing on the changes in the pulpit’s context and physical form over the course of four centuries, also aims to highlight the iconoclashes along its route.

Viitteet

- 1 Suomen Muinaismuistosäätiö on tukenut tämän artikkelin julkaisemista.
- 2 Tätä saarnatuolia kutsutaan ”vanhaksi” saarnatuoliksi erotukseksi kirkon nykyisestä, vuoden 1683 saarnatuolista.
- 3 Kirjoittaja on itse tutkinut saarnatuolin osia paikan päällä Siuntion kirkossa 3.8.2022. Paneeleista koottu kaappi on kiinnitetty seinään kirkkosalin takaosaan, ja sitä on tarkasteltu ottamatta sitä alas seinältä. Sama koskee kaapin viereiselle seinälle kiinnitettyä saarnatuolin ovirakennetta, jonka varsinainen ovi on ollut mahdollista avata. Kaikukatoksen fragmenttia säilytettiin Reuterholmin suvun hautaholvissa, josta se tuotiin tutkittavaksi kirkkosaliin, missä sitä voitiin tarkastella myös taustapuoleltaan. Kohteille ei ole tehty materiaalitekniisiä tutkimuksia, vaan kaikki tässä esitetyt havainnot perustuvat kirjoittajan silmämääräiseen arvioon.

- 4 Reitin käsitteestä ks. Hahn & Weiss 2013; *iconoclashista* ks. Latour 2002; kuvakalskeesta, reiteistä ja muodonmuutoksista tutkimuksessa ks. esim. Räsänen 2020a; Räsänen 2020b; Räsänen 2017.
- 5 Tekstien kirjoitusasu niiden restauroidun nykyasun mukaan kirjoittajan. Aiemmissä kuvauksissa kirjoitusasu vaihtelee: ks. Hausen 1872, pl. VI, fig 19a–c; Hausen 1882, s. xxxiv; von Stiernman 1882, s. 158–159; Meinander 1909, s. 122–123; Cleve 1932, s. 150–151; Rancken 1953, s. 154.
- 6 Tekstien kirjoitusasu niiden restauroidun nykyasun mukaan kirjoittajan. Rancken 1953, s. 154; Favorin 1986, s. 80; Pitkäranta 2004, s. 481.
- 7 Hausen 1882, s. xxxiv.
- 8 von Stiernman 1882, s. 157–158; Horn-suvun vaakunasta ks. myös Segersven 2011, s. 93–94.
- 9 Rancken 1953, s. 153–154; Segersven 2011, s. 94; Favorin 1986, s. 79; Hiekkänen 2020, s. 602.
- 10 Segersven 2011, s. 95, 97; Meinander 1909, s. 123; Brenneristä ja vaakunoiden dokumentoinnista ks. myös Veinio tässä numerossa.
- 11 Hiekkänen 2020, s. 602, 808; Hanka 2002, s. 341.
- 12 Poikkeuksena Brennerin vaakunapiirroksset, joissa esinettä, johon vaakunat liittyvät, ei mainita lainkaan.
- 13 Pirinen 1996, s. 46–48, 81, 139; Cleve 1932, s. 130–132.
- 14 Pirinen 1996, s. 58.
- 15 Tuhkanen 2016, s. 76–78.
- 16 Tuhkanen 2016, s. 15–20.
- 17 Hausen 1872, s. 9; Tuhkanen 2016, s. 14.
- 18 Tuhkanen 2016, s. 41–43.
- 19 Hattulan saarnatuolin (1550) lisäksi Siuntion saarnatuolia vanhempia ovat Vehmaan saarnatuoli (1580, vain kirjalauta säilynyt) sekä Naantalin ja Kaarlelan saarnatuolit (1622). Lisäksi Rauman saarnatuoli on samalta vuodelta 1625. Ks. esim. Cleve 1932, s. 145–151; Tuhkanen 2016, s. 14.
- 20 Cleve 1932, s. 147–151.
- 21 Haluan kiittää ensimmäistä anonyymiä vertaisarvioijaa hänen asiantuntevista kommentistaan ja ehdotuksistaan erityisesti Siuntion saarnatuolin alkuperää ja ulkomuotoa koskien.
- 22 Hausen 1872, s. 9–10; Rancken 1953, s. 155–156; Rancken 1950, s. 123–124.
- 23 Kenraalikuvernööri Pietari Brahen aloitteesta perustettiin useisiin ruotsinkielisiin rannikkopitäjiin erillisiä kirkkoja suomenkielisiä vähemmistöjä varten 1600-luvulla. Siuntiossa on todennäköisesti ollut pieni kappeli suomenkielistä jumalanpalvelusta varten jo 1640-luvulla. Favorin 1986, s. 84; Rancken 1953, s. 155, 175–176. ”Suomalaisista kirkoista” ks. tarkemmin Kuvaja 2012.
- 24 Favorin 1986, s. 84; Rancken 1953, s. 175–176; Hausen 1872, s. 18–19.
- 25 Kalustoluettelo 1834, kirj. C. H. Forssman, lisäys 5.7.1909, kirj. K. R. Bonsdorff. II Be, Ssrka.
- 26 Hausen 1872, s. 19.
- 27 Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1807. II Cd, Ssrka; Kuvaja 2012, s. 47; Favorin 1986, s. 84.

- 28 Luettelo kirkon muistomerkeistä 1749 (von Stiernman 1882, s. 157–160); luettelot kirkon omaisuudesta 1758, 1778. Kirkonkassan tilikirja (1744–1816), III Ga, Ssrka; inventaarit 1813, 1817. II Cd, Ssrka.
- 29 Kalustoluettelo 1834, kirj. C. H. Forssman. II Be, Ssrka.
- 30 Nimimerkki *Sjundeåbo*, Helsingfors-Posten 19.4.1905. ”25 vuotta sitten purettiin pieni puukirkko, jossa tämä saarnatuoli oli, ja jossa allekirjoittanut aikoinaan istui ja katseli ihmetyksen vallassa sitä, mielestäni rumaa ja koristeetonta ja taivaansinisellä vesivärillä maalattua laatikkoa, joka esitti saarnatuolia.” Käännös kirjoittajan.
- 31 Tuhkanen 2016, s. 81.
- 32 Inventaarit 1834, 1836, 1837, 1841, 1844. II Be, Ssrka; C. Mobergin inventaariokertomus 30.3.1887. Top., MV; Hausen 1872, s. 19.
- 33 Meinander 1909, s. 123.
- 34 C. Mobergin inventaariokertomus 30.3.1887. Top., MV.
- 35 Kirkkoväärti J. Fröbergin selostus Porvoon tuomiokapitulille 5.12.1903 (vuosiluvussa painovirhe, kuuluisi olla 1904), julkaistu Helsingfors-Postenissa 13.5.1905.
- 36 Helsingfors-Posten 22.4.1905: ”Kun siis viime syksynä saatiin sattumalta tietää, että saarnatuoli, jonka oli luultu olevan hyvässä tallessa kirkossa, oli joutunut harhateille, oli yksinkertaisesti velvollisuus, vaikkakin ikävä sellainen, ilmoittaa vandalismista ja pyrkiä korjaamaan saarnatuoli[n asia].”; 21.5.1905: ”- - olen vakuuttunut että Siuntion kirkosta tämän jälkeen tulee suosittu pyhiinvaelluskohde kaikille taidehistorioitsijoille, jotka haluavat nähdä ihmeen Siuntion kirkossa, eli ’Wreden kaapin, kuten sitä nykyään kutsutaan.’ Käännös kirjoittajan.
- 37 Museovirastoa edeltänyt organisaatio tunnettiin vuosina 1908–1972 nimellä Muinaistieteellinen toimikunta, ja 1884–1908 nimellä Arkeologinen toimisto (Arkeologisk kommission). Tutkimuskirjallisuudessa käytetään usein nimitystä Muinaistieteellinen toimikunta jo vuodesta 1884 alkaen. Härö 1984, s. 85.
- 38 Meinander 1905, s. 49; Rancken 1953, s. 176–177; Helsingfors-Posten 12.4.1905, 17.4.1905, 21.5.1905; C. Frankenhauserin kirje Arkeologiselle toimistolle 17.10.1904; H. Råberghin kirje Arkeologiselle toimistolle 4.7.1905; Porvoon tuomiokapitulin päätökset 8.2. ja 4.7.1905. Top., MV.
- 39 Rancken 1953, s. 176; Meinander 1905, s. 49.
- 40 Kyseisten vaakunoiden historiasta, dokumentoinnista ja väriyksestä yksityiskohtaisesti ks. Segersven 2011.
- 41 Meinander 1905, s. 49; Museovirasto 1991, s. 27–30; Arkkitehtitoimisto Schulman Oy 2008, s. 29.
- 42 C. Frankenhauserin kirje Arkeologiselle toimistolle 17.10.1904. Top., MV; Meinander 1909, s. 122.
- 43 Museovirasto 1991, s. 71–75.
- 44 Ks. Valkeapää 2000, s. 156–157.
- 45 Valkeapää 2000, s. 19–24; Ripatti 2011, s. 27–30.
- 46 C. Frankenhauserin kirje Arkeologiselle toimistolle 17.10.1904. Top., MV; Meinander 1905; alttarilaitteen puuveistoksista ja niiden päätyemisestä Kansallismuseoon ks. tarkemmin Leskinen 2021.
- 47 Pirinen 1996, s. 46–48, 139. Kirkollisten esineiden rekonstruktiosta ks. myös esim. Lahti tässä numerossa.
- 48 Hufvudstadsbladet 23.4.1905.
- 49 Ripatti 2011, s. 185–189.

50 C. Frankenhauserin kirje Arkeologiselle toimistolle 17.10.1904. Top., MV; Meinander 1905, s. 51. Seinämaalausten restauroinneista ks. myös Aho tässä numerossa.

51 Pirinen 1996, 161; saarnatuolien kohtaloista ja restauroinneista ks. lisää esimerkkejä: Tuhkanen 2016, s. 81–85.

52 Helsingfors-Posten 19.4.1905: ”Omasta puolestani olen sitä mieltä, että Arkeologinen toimisto saisi olla kiitollinen kartanon omistajalle, joka vaivaa ja rahaa säästämättä on pelastanut sen [saarnatuolin] tuholta ja tuonut esiin [sen] kirjoitukset. - - - Ilman häntä siniseksi maalatut puulevyt nojaisivat varmasti vielä tänäkin päivänä kellotapulin liiterin seinään.” Käännös kirjoittajan.

53 ”Kun pelastin varmalta tuholta tuulen ja sään jo vahingoittaman muinaismuiston, uskoin siten tekeväni paitsi Siuntion seurakunnalle, myös herroille arkeologeille palveluksen, jossa jälkimmäisen suhteen huomaan pahasti erehtyneeni.” Käännös kirjoittajan. Haluan kiittää toista anonyymiä vertaisarvioijaa hänen asiantuntevista kommentistaan ja ehdotuksistaan koskien erityisesti aikakauden restaurointikeskustelua.

54 Helsingfors-Posten 13.5.1905; Inventaari 1907. II Be, Ssrka.

55 Kalustoluettelo 1834, kirj. C. H. Forssman, lisäys 5.7.1909, kirj. K. R. Bonsdorff; lisäys samaan vuodelta 1912; inventaari 1935. II Be, Ssrka.

56 Muistiinpanoja tarkastusmatkalta 1994. Kons., KM; Västra Nyland 5.3.1994.

57 Latour 2002, s. 29–30.

58 Meinander mainitsee virheellisesti saarnatuolin olevan Kaarina Maununtyttären lahjoittama vuonna 1905 (s. 49), mutta korjaa tämän vuoden 1909 (s. 124) kirjoituksessaan, ja korostaa erityisesti, ettei esinettä tulisi kutsua Kaarina Maununtyttären saarnatuoliksi.

59 Syksyllä 2022 Siuntion seurakunta siirsi kaikukatoksen osan hautaholvista sisätiloihin, missä sitä säilytetään tasossa pölyltä ja kosteudelta suojattuna. Seurakunta suunnittelee esineen konservointia.

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäisaineisto

Vanhan saarnatuolin osia sisältävä kaappirakenne, saarnatuolin ovi ja kaikukatoksen osa Siuntion kirkossa.

Arkistot

Kansallisarkisto (KA)

Siuntion seurakunnan arkisto (Ssrka)

II Hallintoarkisto

II B Luettelot

II Be Kalustoluettelot

II C Pöytäkirjat

II Cd Piispantarkastusten pöytäkirjat

III Talousarkisto

III G Tilit

III Ga Pääkirjat

Kirkonkassan tilikirja (1744–1816)

Museovirasto (MV)

Topografinen arkisto (top.)

Siuntio

Kirkko

Esineet

Suomen kansallismuseo (KM)

Konservoinnin topografinen arkisto (kons.)

Lehtikirjoitukset ja -artikkelit

Helsingfors-Posten 17.4.1905. Hvert tog predikstolen vägen?

Helsingfors-Posten 19.4.1905. ”Hvert tog predikstolen vägen?”

Helsingfors-Posten 22.4.1905. Sjundeå predikstolen.

Helsingfors-Posten 2.5.1905. Predikstolen i Sjundeå.

Helsingfors-Posten 7.5.1905. Sjundeå predikstolen m. m.

Helsingfors-Posten 13.5.1905. Karin Månsdotters predikstol.

Helsingfors-Posten 21.5.1905. Karin Månsdotters predikstol.

Hufvudstadsbladet 23.4.1905. Otsikoimaton yleisönosastokirjoitus.

Västra Nyland 5.3.1994. Karin Månsdotters gamla predikstol flyttas igen fram i Sjundeå kyrka?

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Arkkitehtitoimisto Schulman Oy 2008. *Suitia. Rakennushistoriallinen selvitys.*

Johanna Luhtala, Markus Manninen, Sari Schulman. https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3140-2008_Schulman_Siuntio_Suitia_RHS.pdf, luettu 10.12.2022.

Cleve, Nils 1932. Predikstolar och predikstolkonst i Finland intill år 1700. *Historiska och litteraturhistoriska studier* 8, s. 125–208. SSLF CCXXIX, Helsingfors.

Favorin, Martti 1986. *Siuntion historia*. Siuntion kunta, Siuntio.

Hahn, H. P. & Weiss, H. 2013. Introduction: Biographies, travels and itineraries of things. *Mobility, Meaning and the Transformations of Things: Shifting Contexts of Material Culture through Time and Space*, s. 1–14. Hahn, H. P. & Weiss, H. (eds.). Oxbow, Oxford, UK & Oakville, CT.

Hanka, Heikki 2002. Kirkon ja maallisen vallan kuvat 1500- ja 1600-luvulla. *Suomen kulttuurihistoria 1. Taivas ja maa*, s. 337–345. Toim. Tuomas M. S. Lehtonen ja Timo Joutsivuo. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hausen, Reinhold 1882. *Afbildningar af vapensköldar fordom uppsatta i Finlands kyrkor*. Efter en gammal handteckning I tryck utgifna af R. Hausen. Helsingfors. <https://digi.kirjastot.fi/files/original/232574aac873fc5bdedca75efd16d801.pdf>, luettu 13.12.2022.

Hausen, Reinhold 1872. *Anteckningar gjorda under en Antiqvarisk forskningsresa sommaren 1870 i Vestra Nyland*. Finska Litteratur-sällskapets tryckeri, Helsingfors.

Hiekkanen, Markus 2020. *Finlands medeltida stenkyrkor*. Översättning av Camilla Ahlström-Taavitsainen. Kungl. Vitterhets historia akademien och antikvitets akademien, Stockholm.

- Härö, Mikko 1984. *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917*. Museovirasto, Helsinki.
- Kuvaja, Christer 2012. Finska kyrkor i svenska församlingar – den finskspråkiga minoriteten i Nyland och Egentliga Finland ca 1721–1850. *Svärdet, ordet och pennan – kring människa, makt och rum i nordisk historia*, s. 37–60. Red. Christer Kuvaja & Ann-Catrin Östman. Festskrift till Nils Erik Villstrand den 25 maj 2012, Åbo 2012. Skrifter utgivna av Historiska Samfundet i Åbo XII.
- Latour, Bruno 2002. What is iconoclasm? Or is there a world beyond the image wars? *Iconoclasm. Beyond the Image Wars in Science, Religion, and Art*, s. 14–37. Bruno Latour & Peter Weibel (eds.). London and Cambridge, MA.
- Leskinen, Saira 2021. Puukirkon kautta. Siuntion veistosten tie Kansallismuseoon. *Suomen Museo – Finskt Museum* 2021, s. 125–131.
- Meinander, K. K. 1909. Predikstolarna i Sjundeå. *Suomen Museo – Finskt Museum* XVI 1909, s. 122–127.
- Meinander, K. K. 1905. Två predikstolar. *Suomen Museo – Finskt Museum* N:o 3 1905, s. 49–152.
- Museovirasto 1991. *Suitian kartanolinna, restaurointisuunnitelma*. Raportti 4:1992. Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki.
- Pirinen, Hanna 1996. *Luterilaisen kirkkointeriöön muotoutuminen Suomessa. Pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun (1527–1718)*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 103. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Pitkäranta, Reijo 2004. *Suomen kirkkojen latina*. EFIL. Ecclesiarum Finlandiae Inscriptiones Latinae. Piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 193. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rancken, A. W. 1953. Kyrkbygnader och kyrkokonst. *Sjundeå sockens historia*. Första delen, s. 142–191. Av Alf Brenner. Hangö tryckeri aktiebolag, Hangö.
- Rancken, A. W. 1950. S:t Petrus kyrka i Sjundeå. *Vördade minnen i nyländsk bygd*, s. 119–131. Ekenäs.
- Ripatti, Anna 2011. *Jac. Ahrenberg ja historian perintö. Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 118. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Räsänen, Elina 2020a. Plunder and memento. Iconoclashes on the itinerary of the medieval altarpiece of Rauma. *Indifferent Things? Objects and Images in Post-Reformation Churches in the Baltic Sea Region*, s. 81–91. Krista Kodres, Merike Kurisoo & Ulrike Nürnberger (eds.). Edition Mare Balticum 3. Michael Imhof Verlag, Petersberg.
- Räsänen, Elina 2020b. Kalannin alttarikaappi. Keskiaikaisen esineen ja taideteoksen reiteillä. *Tahiti* 10 (2–3), s. 6–19.
- Räsänen, Elina 2017. Ikonoklasmi Suomessa – keskiajan puuveistosten muodonmuutokset. *Pohjoinen reformaatio*, s. 254–263. Toim. Meri Heinonen & Marika Räsänen. Turun Historiallinen Yhdistys & Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies (TUCEMEMS), Turku.

Segersven, Anders 2011. Siuntion kirkon saarnatuolin (1625) vaakunat. *Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa*, s. 92–97. Toim. Antti Matikkala & Wilhelm Brummer. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 1323. Arkistolaitoksen toimituksia 11. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

von Stiernman, A. A. 1882. *Presterskapets redogörelser om forntida minnesmärken i Finlands kyrkor*. Samlade af A. A. von Stiernman, utgifna af R. Hausen. Öfvertryck ur Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 38. Finska Litteratur-Sällskapet, Helsingfors.

Tuhkanen, Tuija 2016. *1600-luvun saarnatuolit Varsinais-Suomen kirkoissa*. Totti Tuhkanen, Turku.

Valkeapää, Leena 2000. *Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi. Suomen keskiaikaisten kirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870–1920*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 108. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.